Naše řeč ROČNIK XVII. ČISLO 1.

† Jos. Zubatý: Břvany.

K našemu výkladu tohoto jména (6, 236) poslal nám pan prof. Jan Květ hojně zpráv, pro něž vážil i cestu z Berouna do svého rodiště, vsi Lenešic, ležící již v okr. lounském asi 4 km na jv. ode Břvan. Zprávy ty potvrzuje a někde doplňuje p. stud. fil. B. Sochor, také rodák lenešický. Mimo to se nám dostalo laskavostí p. odb. r. dra Ant. Boháče, přednosty 2. odd. Státního úřadu statistického, podrobných dat osvětlujících národnostní poměry Břvan a sousedních obcí českých i smíšených a ze Zemského archivu laskavostí jeho ředitele p. dra J. B. Nováka a p. dra Cáchy zpráv o tvarech jména obce břvanské v starších listinách. Můžeme-li dnes o těchto věcech předložiti výklad podrobnější, jest to zásluhou těchto pánů, jimž s námi budou vděčni zajisté i naši čtenáři.*)

Podle pozorování prof. Květa byl v tamním kraji živel český na postupu již před válkou. Podle výsledků sčítání lidu, při nichž nemusíme ani vykládati, že by podávaly věrný obraz zvláště o dobách před převratem, kdybychom věděli, kolik máme mezi »Němci« tušiti Čechů nerozhodných nebo závislých, bylo ve Břvanech r. 1880 Němců 501 a 1 cizinec, r. 1890 Němců 453, Čechů 58, r. 1900 N. 545, Č. 34, r. 1910 N. 526, Č. 12, r. 1921 N. 322, Č. 215 a 6 ciz. Do převratu byla ve Břvanech dvoutřídní škola německá, po něm jsou dvě jednotřídní, česká a německá; českých dětí z obce samé je 45%, německých 35%. Okolí je k východu hodně české; Le-

*) Rukopis tohoto článku byl dodatečně nalezen v pozůstalosti † prof. J. Zubatého.

nešice jsou skoro čistě české (r. 1880 Čechů 1420, Němců 45, cizinec 1, r. 1921 Č. 2132, N. 4, jiný 1, ciz. 4), v Postoloprtech napočteno r. 1880 Čechů 457, Němců 2779 (ciz. 31), r. 1921 Č. 1354, N. 1970 (jin. 14, ciz. 41), v Hrádku (okr. bílinský) r. 1880 Č. 1, N. 209, r. 1921 Č. 72, N. 150 (2 j., 2 ciz.), v Rané (n. Rannay, v okr. lounském) r. 1880 Č. 195, N. 235, ale již r. 1890 Č. 292, N. 145 (1 ciz.), r. 1921 Č. 347, N. 144. Také škol českých přibývá.

Ještě asi před 20 l. žil v Lenešicích jako jméno jejich sousední obce tvar *Břany,* ale slovo to znělo v ústech některých tamních rodáků skoro jako *Břvany* (čtenář sám by se mohl přesvědčiti, jak si jsou tyto tvary zvukem podobny zvláště v rychlejší řeči). Vedle toho se v mluvě vzdělanějších osob ujímal vlivem škol tvar *Brzvany,* někteří říkali po německu *Vébršany.* Dnes říkají jen někteří starší lidé ještě Břany, mladší Brzvany nebo Vébršany (a to častěji, podle zprávy p. Sochorovy, Vébršany než Brzvany, jako se tam Postoloprtům říkává také Pusiperk, z něm. Postelberg); podle slov říd. uč. lenešického, p. Jeron. Šubrta, ve škole se nyní děti učí říkati Břvany, kdežto na př. ok. r. 1900 tam byl v obyčeji tvar Brzvany. Pevně jsou ustálena stará pojmenování Břanský Chlum (Weberschaner Berg, 320 m, hora na jz. ode Břvan, na rozdíl od jiného Chlumu, 296 m, na s. od Lenešic), břanský ovčín; nikdo však neřekne »břanská kyselka«, říká se »brzvanská kyselka« (anebo, podle p. Sochora, ještě častěji »vébršanka«), protože to je předmět, o kterém se mluví teprv od doby nedlouho před válkou. Ve spojení s předložkami starší lidé říkají *do Břan, u Břan,* také *od Břan,* ale *ze Břan, ke Břanům,* někdy *ve Břanech,* spíše však *v Břanech* (ale *ve břanském ovčíně).* Mezi hláskami *ř* a *v* pův. byla v slově Břvany měkká polosamohláska (jeř), proto se podle stč. pravidla pův. jistě říkávalo *ve Břvanech, ze Břvan* a p. Před slovy počínajícími se hláskami *br, bř* před samohláskou se v češtině — mimo jazyk některých našich spisovatelů — předložky nevokalisují (říká se na př. z Březiny, v Brodě a p.). Objevuje-li se dnes v Lenešicích a v jejich okolí vedle *ze Břan* také *od Břan,* říká-li se *ve Břanech* i *v Břanech,* je to totéž, jako když z pův. *se hpánem* a p. vzniklo *se pánem,* které lze stopovati až do 17. st., a když místo toho se jazyk konečně ustálil na znění *s pánem* (1, 62); vzniku novotvarů bez samohlásky při předložce pomáhala obdoba jiných výrazů předložkových, v nichž odedávna byla předložka bez samohlásky, tvar *od Břvan* místo očekávaného *ode Břvan*

vysvětluje se mimo to snahou jazyka, aby výrazy *od(e) Břvan* a *ze Břvan* měly stejný počet slabik.

V katastrálních mapách lenešických jsou jména parcel »U Břan«, a také »Veřvany«; jsou tam cesty označené nápisy »z Veřvan«, »do Veřvan«. Tyto názvy se podle prof. Květa drží na katastrálních mapách sedmdesátých let min. století. Tato zpráva osvětluje tvar našeho jména, jejž nalézáme, jak nás také prof. Květ upozorňuje, u Hájka. K r. 887 Hájek vypravuje, jak někteří z rodu Vršovských »slavný hrad a město nedaleko Ohře řeky všech spolu nákladem rozkázali postaviti a dali jemu jméno Vršovice« (míní se Vršovice u Loun; před tím byla řeč o »vsi Vršovici nedaleko Vyšehradu«, dnešním městě Vršovicích u Král. Vinohradů). »K osazení toho hradu a k zpravování města toho vyvolili z sebe Dluhoslava Vršovice, syna Borbojova *z Řvan«;* »míní se ves Břvany u Postoloprt«, přidává Flajšhans v poznámce k tomuto místu (v svém vyd. v Stč. knih. 1, 336, kde také již, trochu i naším přičiněním, je zmínka o správnosti tvaru Břvany proti tvaru Brzvany). Z výrazu jako *ve Břvanech* vznikaly ve výslovnosti lidové patrně i tvary jako *ve Řvanech* (snad pomáhala i lidová etymologie, která jméno Břvany, když se jeho původ zapomenul, spojovala s družinou slov *řváti* atd.); a z výrazu *ve Řvanech* vzniklo nové srostlé místní jméno *Veřvany*, jako jedné z nesčíslných českých Lhot (v okr. rakovnickém) podle pův. výrazu »ve Lhotě« i sami Čechové říkají Velhota, jako několika pův. českým Lhotám Němci říkají Welhütten, Wellhotta, Welhotten. Wellhotten (některé pův. Lhoty se jmenují po německu také Elhotten, jako na př. pův. Lhenicím se říká také Elhenice, podle výrazů »ve Lhenicích, ze Lhenic, ke Lhenicům«). Nemusíme snad vykládati, že právě nezvyklé a proto nepohodlné na začátku slova hláskové skupiny jako *břv-, lh-* podporovaly takové podivné změny původních jmen.

Podle zprávy prof. Květa ví p. říd. uč. Šubrt s jistotou, že tvar *Brzvany* vznikl r. 1872, kdy po postavení dráhy Pražsko-duchcovské hledáno bylo pro něm. Weberschan úřední jméno české, a přijat onen tvar prostě podle starého pravopisu. Tomu jest rozuměti asi tak, že pro tamější krajinu přišel tvar Brzvany tenkrát do obyčeje v úřadech železničních a jiných, ve školách atd., když nastala potřeba českého úředního jména proti něm. »Weberschanům«. Ale nedorozumění samo je starší; jak jsme naznačili již v 6. ročníku na str. 236, »Brzva-

ny« psal již Palacký v »Popise království Českého« (1848), a autorita tohoto spisu, ovšem plným právem, uznává se v úředních pracích místopisných podnes. Palacký neznal místního českého znění německých Weberschan, ale znal staré jméno Břvan, jak se psalo v pramenech starých. A vlastní jména, místní i osobní, často podržují pravopis starší, i když jinde se pravopis již změnil. Starý český rod Lobkoviců podnes píše své jméno dávno zaniklým pravopisem staročeským Lobkowicz, máme mnoho českých rodin, které své jméno také píší po staru (Zauffal, Wohanka, Matiegka atd.), a bylo by jich, jako bývá u jiných národů, mnohem více, kdyby naši uvědomělí kněží nebyli v minulém století začali o své újmě česká příjmení do matrik psáti pravopisem novým. A někdy starý pravopis i u příjmení způsobil nesprávnou výslovnost; podle starého pravopisu vyslovujeme na př. Kaucký (= Koutský) s *au*, které jinak dávno se změnilo v *ou*, Bauše s *au*, kterého v skutečné správné výslovnosti snad nikdy nebývalo (6, 27; 62), znali jsme osobu, která nedovedla pochopiti, že se prof. Jindř. Matiegka nejmenuje Matýgka, nýbrž Matějka, a že zvěčnělý prof. Bohumil Matějka byl jeho vlastní bratr. Ve Břvanech samých je, jak nám píše prof. Květ, zvon z r. 1612 s českým nápisem, v němž je jméno osady napsáno Brzvany, ač *ř* v té době ne sice důsledně, ale nejčastěji se již psalo způsobem dnešním a ač podle svědectví dnešních tvarů, č. Břany a něm. Weberschan, v tamějším kraji nikdy skutečným domácím tvarem nebyl tvar Brzvany. Kdy a kde vzniklo po prvé nedorozumění, jehož výsledkem je tvar Brzvany, vyslovovaný podle dnešního významu písmen *rz*, sotva kdy se s jistotou dovíme; ale zprávy prof. Květa potvrzují, že správné znění je *Břvany*, a tak by se toto jméno podle našeho soudu také mělo psáti. Lidové obměny původního tvaru, jež by mohly býti jeho oprávněnými odpůrci, z největší části již asi dosti dávno zanikly (Řvany, Vebřvany, Veřvany, snad i Vebřany), jediná z nich, která ještě žije (Břany), patrně za naší doby zaniká, tvar Brzvany, který asi nikdy nebyl tvarem skutečně v lidu žijícím a jen z nedorozumění byl uveden do tamějšího kraje úřady a školou, za 50 let nedovedl zvítěziti nad tvarem německým: zbývá tvar původní, který by přičiněním úřadů a škol a vzrůstem národního uvědomění snadně mohl v ústech tamějšího obyvatelstva českého opanovati v nějakém desítiletí.

F. Oberpfalcer: Přípona *-yni, -yně* při přechylování.

O suffixu *-ynja*. — Přistupuje k mužským tvarům neměněným. — K slovům na *-k, -ák, -ek*. — Přípona *-kyni* k maskulinům přímo. — Místo muž. *-ec, -ece*. — Jiné typy.

1. Také další přechylovací přípona *-yně* vznikla asi složením ze dvou prvků; o tom J. Zubatý, Zu den slavischen Femininbildungen auf *-yńi* (Archiv f. slav. Philologie 25, 1903, str. 353—365). Starší tvar přípony *-yně* zněl *-yńi* a zachován je v círk.-slov. tvarech jako *bogyńi, drugyńi, gospodyńi, rabyńi* a též v stč. *prorokyni, hospodyni, poselkyni, Němkyni, bezdětkyni* a *knieni*. Sblížením s *ja*-kmenovou deklinací vznikl odtud nom. *bogyńa*, čes. *bohyně* atd.

2. Příponou *-yni, -yně* se přechylují maskulina v těchto slovech: Pass. 430 toť beru na mé bohy i na mé *bohyně;* slovo *bohyně* značí také hadačku (srov. stčes. *bohyňovati* ‚předpovídati'), lidovou lékařku, a to na jihových. Moravě (st.-hroz. BartS. 20 *bohyňa* potřebuje k bohování vosku; val. M. Václavek, Mor. Valašsko I, 1894, str. 96, Č. Kramoliš, Zábobonky 1928, str. 101), ve Slezsku, na Slovensku: SlP. III, 3, 292 slievanie vosku sa koná práve len od vychýrených vedomkyň, *bohyň* lebo bosoriek, ktoré pri tom čosi pošušky šomrú a ziechajú; muž týchž vlastností se nazýval stč. *bohynník*, slez. *bohyňář* (Kott 5, 1028 šel do *bohyňáře)*, val. *božec;* srov. též jičín. husy se nažraly máku a sou jako *bohyně;* — Lit. Skutk. 16, 18 to ta *běsyně* činieše ‚puella habens spiritum pythonem'; — OtcB. 194b uzřev sestru *mistryni* nad jinými pannami; TkadlS. 14a (Medea) byla prvá mistrovaná *mistryně* v seznání a v běziech učenie hvězdářského; VelPol. 533 zahálka jest *mistryně* a původ zlého; Pam. arch. 19, 312 (1516) *mistryně* ‚mistrová'; Orloj 7b ona (bude) má *mistřni;* Němcová, Chyše pod horami (Sp. 4, 360) (Amélie) zpívala jako švédský slavík, na fortepianu byla *mistryní;* Šach. 299a ó kak by toho nebyly někdy králové (‚reginae') a jich *hofmistryně* přezřely pannám!; — Štít. uč. 55a *hospodyni* múdrá a šlechetná k měsieci jest přirovnána; hor.-blan. 47 *hospodiňe, hospoďiňe;* slc. Kál. 180 *hospodaryňa;* — Klaret 2189 *podruhyně* ‚inquilina'; — ŽPod. 122, 2 k tobě zdvižech oči moji, jenž bydlíš na nebesiech. Toť jako oči panoší v rukú pánóv svých, jako oči *robyně* v rukú panie svéj; slc. Kál. 560 *rabyňa* ‚otrokyně'; — Háj. 381a (kněží podávají svátost oltářní)

lotrům a *lotryniem* zjevným; Jg. 2, 354 bezectná *lotryně;* Baw. 45a (Ezop 1883) (člověk k lapené kolčavě, jež mu před lapením vychytala myši:) když mi ty prospěch činieše, sama prospěch míti chtieše, hubieše mé *vrahy* všaké, jsúc *vrahyně* moje také; hor.-blan. 47 sem dobrá *Čechiňe;* Němcová, Pohor. vesnice (Sp. 3, 162) když mne nebude chtít *Čechyně*, pudu za Němkyní; t., Obr. z ok. domaž. (Sp. 9, 30) lid zde (na Domažlicku) místo Češka říká *Čechyně;* plas. Kott. 1, 896 *lenochyně* ‚líná žena'; bošácR. 396 *obryňa;* R. Pokorný, Z potulek po Slovensku II, 132; na Hradové obři vymizeli. Lid vypráví též o *obřini;* han. t. 6, 633 *kocharyna* ‚farní kuchařka'.

V uvedených příkladech přistupuje suffix *-yni* k tvaru mužskému nijak neměněnému. Řadíme sem též slovo *kněhyně* (ukraj. *kňehýňa* ‚kněžna', ‚nevěsta', srbch. *knèginja* ‚kněžna'), jež se v starší době zkracovala v *knieni*, na př. DalC. 47a Drahomiř... ta *knieni* pohanka bieše; t. 45 u svatého Jiuří abbatyšě *knieniem* rodička (Jitčina) bieše. Srov. jméno nejvyšší hory v Mor. Karpatech Kněhyňa. Němcová, Sloven. poh. (Sp. 7, 150) do hlubokého sklepa, kde mladá *kňahňa* ukryta byla; t., Uh. město (Sp. 10, 162) (rychtářské znamení) jmenovali *kňahyňa;* Sloven. spevy I, 167 mojou *kňahňou* budeš.

3. Je dosti slov, v nichž *před příponou -yni je hláska k.* Někdy je toto *k* s o u č á s t í k m e n e, jako: DalC. 7a Lubušě *prorokyni* bieše; Hrad 71b (Anna) *prorokyni* slovieše; TkadlS. 5a preč jest mého všeho dobrého jistá *prorokyně;* Pulk. 154a pojal *vnukyni* uherského krále; slc. Kál. 110 *drakyňa* ‚dračice', ‚zlá žena'; Kom. Jan. 647 mrtvé hrdiny a *rekyně* mezi bohy počítali; Lit. Hier. Paul 1 když Veliká *Řekyna* slula ‚Magna Graecia'; Troj. 2a (1468) Veliká *Řekyně* (tišť. rzekynie), kterážto slula jest Italia (Graecia Magna).

Jindy se přechylují maskulina *odvozená suffixem -ák:* Stat. Clar. 1436, 14 ta mistryně má učiti *novákyně* všemu náboženství; Br. na Ezech. 13, 18 ony (prorokyně) pak jako *chytrákyně* všechněm tak mluvily, jak by se zachovati mohly; J. Závěta, Dvorská škola 117 nebo i ženy chtějí za učené *mudrákyně* při dvořích slauti; Ol. 2. Par. 35, 25 zpěváci i *zpěvákyně* ‚cantatrices'; Pr. 2. Reg. 19, 35 aneb zdaliž mohu poslúchati zpěvákuov a *zpěvákyň;* ModlB. 3b já *žebrákyně;* Konáč (J. Vlček, Lit. I, 344), Pekař, Kost I, 98 (1647) žebrákyně; slc. Kott 5, 792 (z Bernoláka) *žebrakyně;* AČ. 11, 261 (1451) *cho-*

dákyně ‚žebračka': Popr. R. 45a (1427) (zloději) zabili Motyčku (motyčkú?) chodáka chudého ‚žebráka'; Leminger, Král. minc. (Rozpr. ČA. I, 48) 163 (r. 1468) *hudákyně* (: slc. gemer. [Jg. 1, 777] hudák, hudec'); Němcová, Obr. z okolí domaž. (Sp. 9, 36) když se odtamtud (z Prahy) děvčata vrátily, stěžovaly si, že jim tam říkají *horakyně* a že si z nich smíchy tropí.

Končí-li se *mask. na -ek*, zůstává při přechýlení z mužské přípony jen *-k-:* ChirB. 39a ženy ani panny nepojímaj, leč jedno podběhu, nebť jest strach, by nebyla *bezdětkyně;* Lact. 251d *bezceckyně* ‚Amazones'; TandZ. 186b jemu (třpaslkovi) *třpaslkyni* da; KolAA. 50a (1513) po Markétě, své *pastorkyni;* VelQ. 235 *pastorkyně* ‚prvnějšího muže neb ženy dcera', ‚privigna'; val., horň. BartS. 283 *pastorkyňa* ‚nevlastní dcera'; bošácR. 429 *pastorkyňa;* slc. běloh. 17 *Turkyňa;* SušP. 146 ta stará *Turkyňa* u Dunaja stála; Němcová, Babička 110 černé kachny *turkyně;* t. 220 musela mnohdy být *svědkyní* jejich (chlapců) hrudování se, jestli jeden druhého při klouzání strčil. — Také k slovu *děcko* bylo utvořeno fem. *děckyně* ‚dětinská žena' (Jg. 1, 344).

Ze jmen *zvířat* se sem hlásí název pro samici mezka: Hus Post. 59b oslice a *mezkyně;* Lobk. 76b něco . . . tu bylo také kobyl a něco mezkuov a *mezkyň;* Š. Lomnický, O pýše 121 měl kněz nějakou *mezkyni;* VelKal. 13. Apr. na *mezkyni* s provazem na hrdle po městě voditi. Vedle tohoto jména měla starší čeština též formu *mzhyni, mzhyně:* Comest. 86a David měl *mzhyni,* na níž byl usadil Šalomúna; ta náleží k mask. *mezh* (ŽKlem. 31, 9 neroďte býti jako kóň a mezh, jimžto nenie rozum; honič nebo vlastník mezků se jmenoval *mzák* (Klaret 2203).

Příponou *-yně* se tvoří též několik názvů samic od základu vypůjčeného z němčiny: Jg. 1, 170 *brakyně* ‚vybrakovaná ovce, kráva'; BartS. 23 *břakyňa* ‚ovce, jež roste na břaku' — něm. Brackschaf; *holtyně* nebo *holkyně* (Jg. 1, 718) ‚ovce, kterou ovčák sobě panskou pící krmí' — něm. Haltschaf; *bachyně* ‚svině, zvl. divoká' — něm. Bache; *merhyně* — stř̄hněm. merhe ‚Mähre'; srov. Dač. 1, 78 dva zemané . . . sodomské věci s ženami *merhyněmi* provozovali ‚nevěstkami'.

4. Od případů uvedených v předchozím odstavci byl abstrahován *suffix -kyni,* který je při přechylování velmi produktivní. Jeho rozšíření mohlo býti podporováno také kontaminací s příponou *-ka.* Srov. círk.-slov. *pastor'kyni* vedle

pastor'ka, pol. *posełkyni* vedle *posełka*, srb. *arapkinja* ‚Arabka', čes. *Němkyně* vedle *Němka*. Často přistupuje *-kyni*, *-kyně* přímo k tvarům mužským, jako: Modl. 3b *poselkyni* k apostolóm učinil s' ji; BartP. II, 40 šenkérka naľíła (vína), *posełkyňa* nésła ‚sklepnice'; bošácR. 470 *poselkyňa* ‚služka'; Kál. 507 *posolkyňa* ‚poslice'; — RokPostŠ. II, 652, 63 (duše po křtu) byla *přítelkyně* jeho (Boha), byla tovařiška svatých anjeluov; Lomn. Kanc. 2, 33 jakž (p. Maria) do domu vešla, Zachariáše jest našla, Alžbětu, *přítelkyni* svau ‚příbuznou'; Pís. arch. I, 81a (1534) jakožto najbližšie krevnie téhož Špíška *přietelkyně;* Vikl. 181a pravdě protiví sě lež jakožto veliká *nepřítelkyně;* Právo král. horničie I, 5, 4 násilé jest *nepřietelkyně* právóm; — KolDD. 214a (1620) (statek svůj) Kateřině, manželce mé, jakožto *shromažditelkyni* a pomocnici mé věrné a milé (dávám); Janiš, Sprav. včel (1789) 267 královna včelní, hlavní včelní osoba a *přikazatelkyně* v oulu; B. Němcová, Baruška (Sp. 1, 80) Baruška upřímně se vyzpovídala své *dobroditelkyni* ze všeho; Čechoslov. 1824, 324b aby *učitelkyni* její hodinu na nějaký čas napřed zaplatil; J. Kollár, Kázně 1 (1831), 471 horlivá *přítelkyně* náboženstva, vroucná *ctitelkyně* boží, milovnice svatých věcí a služeb; KolU. 30a (1689) že o *původkyni*... nic zlého neví ‚žalobnice', ‚actrix' (: *póvod* ‚žalobník'); Krok 2, 336 vojna hrozí, stíhána cizí jsem a *hostkyně* vojnou; Hug. 434 za *zlodějkyni;* RokPostŠ. I, 204 ad 201 *lotrkyně;* Puch. 171b nějaká *mudrkyni;* ROlA. 142a neb jest byla všech šlechetností *misterkyně;* Wint. Prům. Obch. 275 (1559) *knapkyně* (:knap ‚soukenický tovaryš', ‚soukeník'); Jg. 4, 613 (z Plk. Mus. 41) *tovaryškyně;* BřezSnář. 184 pojme ženu *chlapkyni* ‚poddanou'; KronTur. I, 234 *chlapkyně;* Krok 3, 175 *vrahkyně* nezbedná, niť života mého neprotneš; slc. Kál. 174 *hoferkyňa* ‚hof(i)erka' ‚hofrava', ‚podruhyně'; han. NL. 4. XII. 1927, č. 334, str. 14a (O. Přikryl) *hoferkeň;* NVČs. 22, 178 *doktorkyně;* klad. 58 *dochtorkyně;* bošácR. 217 keť sa *korhelkyňa* vydarí, je horšá než korhel ‚opilec'; t. 66 nadala mi do *korhelkíň;* slc. Kál. 426 *opátkyňa* ‚abatyše'; t. 192, SlP. 1896, 603 *husiarkyňa* ‚husiarka', ‚husačka'; Kál. 92 *deverkyňa* ‚mužova sestra', ‚zolva'; Živena 18, 159a *členkyňa* (spolku).

5. Ještě hojněji se tvoří příponou *-kyni* žen. jména k *mužským* na *-ec:* DalC. 79b *Němkyni* bude němečskú čeled mieti; jihoč., jičín. *němkyně* ‚německá myš', ‚krysa'; ComestC. 38b jako jiné *cizozemkyně;* hor.-blan. 47 *Morafkině*, polen. 93

Moravkyň (: Moravec ‚Moravan'); Rubeš, Pan Trouba (Sek. Sp. 1906, str. 61b) v rodině L. jest to stará zásada, že se žádná *kmenovkyně* po 20 roků vdáti nesmí ‚dívka z rodu' (t. čekání je takořka losem všech *kmenovců* rodiny Traube); Tyl, Kusy mého srdce 1844, 2, 20 družička nebyla spanilejší, nežli *bohatkyně*, kteráž sobě ... tváře neprohledným závojem zastírá; hor.-blan. 47 *bohatkině;* NVČs. 22, 178 *dobrodinkyně;* Němcová, Babička 5 a nyní ctěné je (jméno hraběnky z Kounic) co jméno *příznivkyně* lidu, *podporovatelkyně* všeho, co dobré a krásné; Kubín Podkrk. Záp. 113 jeji kamarátka, eště vječí *lakomkyně;* Krok 3, 1836, 162 (S. Junica, t. j. P. V. Žák) z dálky lučím, šťastná jsem *střelkyně* (praví o sobě Chlorina); Němcová, Poh. vesnice (Sp. 3, 180) Jelenka (sedala) na Andalusana, jehož srst černější byla nad aksamitovou sukni *jezdkyně;* klad. 58 šeno prochlasce, je to stará *vopilkyně;* Žert a prav. 1776, 79 měšťan jeden měl ženu velmi velikou *ožralkyni;* klad. 58 *nevjerkyně;* slc. Kál. 166 *herkyňa* ‚herečka'; t. 744 *umrelkyňa* ‚umřelá' (: umrelec); t. 955 *prišelkyňa* : prišlec, prišelec ‚do obce přišlý člověk'; t. 763 *vedomkyňa* ‚čarodějka', ‚hadačka' (: vedomec); slc. běl. 17 *kupkyňa;* Ol. Ex. 6, 20 vzal ženu Jachabeth, *synovkyni* svú ‚patruelem'; Němcová, Dobrý člověk (Sp. 4, 214) s požehnáním tím vyprovodila stařena *bratovkyni,* kterou milovala jako svou, přes práh; V. B. Třebízský, Trnová koruna 1881, str. 173 *jatkyně* ‚zajatá žena' (: t., Bludaři [Sp. 7, 1907, 119] hmota prý je původcem zla a duše že *jatcem* je hmoty pobouřené); Kamenický-Velde, Dívčí boj 1832, 89 i rozešedše se tyto *vyvolenkyně* (Vlastiny) mezi řady, všem toho silného nápoje poskytovaly; J. Vodák, ČS. 30. VII. 1932, str. 9a racionalistka a *osvícenkyně* Karolina Světlá, ve všem opřená o vzdělání a uvědomělý kulturní vzestup; O. Scheinpflugová, Dvě z nás (LN. 24. VII. 1932) zatoužila ... dovědět se více o osudu Andiny *oblíbenkyně.*

Sloven. *ševkyňa* (Bernolák sl. 2925), *šovkyňa* (Dobšinský, Sloven. povesti IV, 26) značí ‚švadlenu', ale náleží tvořením k mask. *švec;* srov. také SlP. 24, 431 *ševka* ‚šička' (dávno ... naše *ševky* takým krížovým stehom vyšívaly).

V nové době se s oblibou suffixem *-kyně* přechylují *maskulina na -ce:* Jan Nejedlý, Youngovo Kvílení 87 smrt jest veliká *rádkyně*, která člověka nadechuje každou ušlechtilejší myšlenkou; Němcová, Babička 8 všickni obyvatelé vesničtí byli bratřími jí (babičce) a sestrami, ona jim byla matkou, *rádkyní;* Liter. listy 2, 1881, 46 jesti tedy krasověda nutnou

průvodkyní a *rádkyní* ve spisování dějin písemnictví; Němcová, V zámku a podz. (Sp. 4, 9) Klara vždy v pravý čas přestala (v hádce) a tím zavřela ústa i své *odpůrkyni;* NL. 8. I. 1901, str. 2e naše snahy národní v pí. Adamové měly vezdy *přímluvkyni* obětavou a ochotnou; Němcová, Poh. vesnice (Sp. 3, 82) (Jelenka) neobávajíc se již přísné *dozorkyně* (ve vychov. ústavě), ... smála se do vůle; Čelakovský, Scottova Panna jezerní 17 rod kvítků rozsívá *dárkyně* příroda po těchto vrších; t. 29 brzo vstoupila k nim *správkyně* domu, paní obstarožní; Jungmann, Miltonův Ztracený ráj 2, 224 vyšla lásky *vůdkyně,* hvězda večerní; slc. Kál. 973 *vodkyňa;* t. 652 *strojkyňa* ‚strůjkyně'; t. 884 *zrádkyňa.*

6. Mimo tyto tři skupiny nacházíme příponu *-kyně* ojediněle ještě při přechylování maskulin *jiných typů.* Přechyluje se tak několik slov na *-ák:* Němcová, Pohorská vesnice (Sp. 3, 89) dojímaly ho ty prosté, krásné písně národu více, než umělé arie divadelních *zpěvkyň;* hor.-blan. *dolkyně* (: dolák); lze sem připojiti též jméno ovce *zubkyně* : KolDD. 40a-b (1655) z ovčího dobytka ... bahnic 10, *zubkyní* 5; Kol. ván. 213 ty mladé *zubkyně* všechny mu dám, ty staré brakyně doma nechám; jičín. *zubkyně* ‚veliká ovce'; mask. k tomu zní *zubák* ‚beran' (Kott 5, 690), ale také se vyskytá *zubec* (KottPř. 2, 413). Podobně slovo Bianc. 78a *chodkyně* ‚žebračka' má muž protějšek nejen *chodák* (v. § 3), nýbrž i *chodec* (ChelčPost. 205b žebrati hanba bude odstúpě od úřadu pána velikého i býti *chodcem).* V těchto femininech je *-kyně* místo *-ákyně;* podporovala to okolnost, že příslušná jména mužská mají vedle přípony *-ák* také příponu *-ec.*

Dále vstupuje přípona *-kyně* za mužské *-ník:* ČS. 26. VII. 1932, str. 51 sousedky se shlukly před domem *vražedkyně* a chtěly ji lynchovati; Němcová, Uh. město (Sp. 10, 157) je-li větší hospodářství a jsou-li děti, je i *varovkyňa* neb dojka v domě ‚chůva' (: varovník ‚hlídač'); slc. Lípa I, 304 *opatrovkyňa;* Pongrác Kreutzberger, Pobož. přemyšlování (1783) 2, 686 služebník a *služebkyně* boží jest vpravdě možnější než největší potentát na světě, když otrokem satanovým jest; Palkovič sl. 2170 ponížená *služebkyně!;* SušP. 90 kde je moja Katerina, moja věrná *služebkyňa;* slc. Kál. 618 *služobkyňa.*

Slovo *podělkyně* ‚nádenice' (Němcová, Babička 293 [zahradník] prolízaje keř od keře, zdali tam *podělkyně* nezapomněly kopřivu) má mask. *podělkář.* Isolována jsou tvoření: Hus E. 1, 123 lid dává, mně (domnívaje se), by bóh požíval,

nalit bélité a *bélkyně* požívají s bélenci ‚modloslužebnice Bélovy'; Dobrovský, Deutsch-böhm. Wörterbuch II, 1821, 118 *bohakyně* ‚bohačka'; Kott 5, 1023 *bohakyně* (od N. Kdyně); Podlipská, Mír (1898), 434 zpupná *bohakyně* sklonila šíji před starou slečnou v staromodním obleku; polnic. 118 *dobrotkyn(ě)* ‚dobrodějka'.

Pro nová ženská povolání se často volí přechýlené názvy té podoby, o níž zde mluvíme. Píše se na př.: *správkyně* ministerstva obchodu; M. B., *ministryně* v Dánsku; byla jmenována *soudkyní* u okresního soudu v N.; v Sokole se mluví o *soudkyních* při rozličných závodech; proti muži jednotlivci se staví žena *jednotlivkyně;* máme *plavkyně, běžkyně, borkyně,* tennisové *mistryně;* za titul ‚rada' se pro ženy úřednice navrhuje (odborová, vládní) *rádkyně* (v. NŘ. 16, 125); nad *trestankyněmi* se ustanovují *dozorkyně* atp. Tvoření taková mají oporu v tom, co známe z jazyka staršího i z dnešní mluvy lidové. V polštině se k mužským jménům na *-ca* nově tvoří na př. *radczyni, wladczyni, wychowawczyni* a p.

Jiří Haller: Spisovná čeština a jazyková kultura. I.

Redakcí univ. prof. Boh. Havránka a Miloše Weingarta vyšla nákladem Melantricha v Praze jako 14. svazek knihovny Výhledů publikace *Pražského linguistického kroužku* Spisovná čeština a jazyková kultura. Tato knížka obsahuje pět přednášek, které Pražský linguistický kroužek uspořádal na počátku loňského roku (viz NŘ. 16, 1932, 56), s předmluvou a s dodatkem »Obecné zásady pro kulturu jazyka«. Na konec jsou připojeny dva stručné rejstříky, slovní a věcný. Velmi zřetelně se projevují v této publikaci tři stránky: teoretická, polemická a agitační. Jen první z nich je positivní; podává teoretický výklad o funkčním pojímání jazyka a o metodách, kterými by se měla říditi práce o spisovném jazyce. Teorie PLK. v té podobě, v jaké se tu podává, je takřka úplnou negací dosavadních metod puristických a hotovou revolucí proti stavu dřívějšímu, a proto si klestí po prostém a rázném způsobu všech revolucí cestu nemilosrdným odklízením toho, co bylo dříve a co by se jí snad mohlo stavěti napříč. To je druhá stránka této knížky, kritická a polemická. Tu směřuje útok arci proti Naší řeči, hlavně proti posledním dvěma ročníkům, a proti úředním Pravidlům českého pravopisu. V tom polemickém

zapálení se však autoři dávají často strhnouti k projevům agitačním, a to je stránka třetí, stránka ze všech nejslabší. V ní autoři nejvíce přestřelují, takže i nestranný kritik, který se jinak staví za these PLK. téměř bez výhrady, ji odsoudil.[1]) Bohužel tato agitační stránka neprojevuje se toliko ve formě výkladů, nýbrž i ve věci samé. Snaha po silnějším efektu svádí autory jednotlivých přednášek k tomu, aby o dnešním stavu českého brusičství podali obraz co nejčernější, ale často neshodující se s pravdou. Tendenční výklad rozličných věcí (na př. o historické čistotě, o zamítání germanismů a synonym atd.) a přemrštěné výtky nevědeckosti, neznalosti a pod., jež se tu čtou při každé sebe menší příležitosti, nemají zajisté nic společného s kritickou objektivností a snižují úroveň celé publikace. To všechno, pak nevšední reklama a neobyčejné sebevědomí, s kterým tu PLK. vystupuje, a konečně i okolnost, že tato kniha o zásadních otázkách jazykové péče vyšla v populární sbírce, obracející se i ke čtenářům odborně nezasvěceným, vede nás k tomu, abychom odpověděli obšírně a důkladně.

První z pěti příspěvků je přednáška profesora angličtiny na pražské universitě *V. Mathesia* O požadavku stability ve spisovném jazyce. Podle ní mají dnešní spory o správnou češtinu tu vadu, že se v nich problém jazykové správnosti probírá sám o sobě a že se nedbá jeho příslušnosti k širšímu, a proto nadřaděnému problému jazykové vytříbenosti. Na otázku, co je jazyková vytříbenost, se odpovídá takto: »Jazyk je soustava účelných prostředků výrazových a jeho hodnotu lze měřit jen tím, jak svému účelu vyhovuje. Jinými slovy, jazyk je nástroj a jeho hodnota je jako u každého nástroje úměrná míře, v níž se osvědčuje při plnění svého úkolu. Kultivovaný jazyk spisovný je nástroj jemný a neselhávající. Vyhovuje dobře každé z četných funkcí, v nichž se objevuje. Vyjadřuje přesně, plně a jasně postřehy a myšlenky sebe subtilnější. Je poddajným tlumočníkem citu a rozezpívává se každou melodií, na kterou jej mluvčí nebo pisatel naladí. Při tom ... nekříží nikdy úmysly toho, kdo ho dovede užívat, falešnými asociacemi nebo skřípavým zabarvením. Jak je vidět, je vytříbenost jazyka něco, co lze poznat jen z jeho praktického užívání.«

---

[1]) »Jakobson v snaze po vnějším efektu příliš zdůrazňuje polemický ráz svého článku.« — »Také Havránek nezná míry v polemice a unavuje jí čtenáře ...«, atd. F. Soldan v Rozhledech po lit. a umění I, 1932, 125 n.

Jiná chyba dosavadních snah o dobrý jazyk je podle prof. Mathesia v tom, že se jazyková správnost pojímá jako historická čistota. »Jen to má podle mínění těch, kdož toto pojetí zastávají, v dnešní spisovné češtině nepochybnou oprávněnost, co bylo v jazyku již před počátkem sedmnáctého století, a to — mutatis mutandis — jen v té podobě a v té funkci, jaká byla běžná v starším jazyce« (str. 15). Prof. Mathesius dokazuje naproti tomu, že »historická čistota jazyka nemá sama o sobě co činiti s jazykovou vytříbeností«. Jazyk anglický a francouzský nevyhovují požadavku historické čistoty, a přece jsou to jazyky velmi vytříbené. »Není tedy možno říci, že je historická čistota sama o sobě v nějakém vztahu příčinném k jazykové vytříbenosti.« Přece však je jazyková kultura podrobena jistému řádu. Princip řádu záleží v pružné stabilitě souborného celku organisovaného v systém. Z toho vyplývá tedy i pro kulturu jazyka požadavek pružné stability. O tuto stabilitu je třeba usilovat, jí je třeba dbáti, když se k ní jazyk už přiblížil nebo jí už dosáhl. To je »jeden z cílů jazykové kultury« a tím je zároveň určena potřeba kodifikované normy pro jazykovou praxi a zvláště také pro školní výcvik jazykový. Je tedy jazyková správnost »postulát jazykové vytříbenosti plněný zachováním kodifikované normy«. Prof. Mathesius uznává, že stabilita spisovné češtiny není ani dnes ještě dostatečná. Snaha o historickou čistotu jí však neprospívá, nýbrž naopak porušuje ji tím, že se do jazyka zavádějí leckdy útvary už odumřelé a že všechny předpisy vydávané ve jménu jazykové čistoty mohou platit jen do odvolání. A ještě jeden princip porušuje podle Mathesia stabilitu spisovného jazyka: princip přímočaré pravidelnosti. Za kriterium jazykové správnosti se prohlašuje pravidelnost jevů, a kde k ní jazyk sám nedospěl nebo kde ji opustil, tam se mu vnucuje násilím, a to »bez objektivních důvodů« (str. 21).

Z toho ze všeho se ukazuje, že jediný organický základ pro stabilitu spisovné češtiny je dnešní usus. Protože neexistuje »vybraná česká konversace«, zjistíme jej z jazykové praxe dobrých českých autorů, jak se jeví v průměru české literatury za posledních padesát let. Jako normu je třeba přijmout tento usus takový, jaký je, tedy i s prvky cizími i s jinými nepravidelnostmi. Proces tříbení a stabilisace lze uspíšiti vědeckým zasahováním, jehož nejvyšším příkazem bude »funkční vytříbenost« (26). Jí je třeba určovat rozsah

i směr stabilisace a snaha o národní osobitost jazyka musí ji podporovat, nikoli se jí příčit. Několika citáty z thesí PLK., vypracovaných pro mezinárodní sjezd slovanských filologů r. 1929, se pak vytýkají některé úkoly bohemistiky, jež čekají na své vyplnění, a připojuje se k nim požadavek tří praktických pomůcek: příručního slovníku a mluvnice dnešní spisovné češtiny a české stylistiky.

Výklad prof. Mathesia působí sympaticky svým klidem a vážností, avšak nepřesvědčuje úplně a zanechává ve čtenáři mnoho pochybností, a to právě ve věcech zásadních. To platí především o jednom z hlavních problémů, o poměru t. zv. jazykové vytříbenosti a jazykové správnosti. Profesor Mathesius soudí, že jazyková vytříbenost je pojem širší než jazyková správnost, a že tedy lze problém jazykové správnosti řešiti jen se stanoviska nadřaděného problému jazykové vytříbenosti. Toto pojetí vyplývá z jeho názoru na jazyk vůbec. Hodnotu jazyka, jak jsme už nahoře citovali, lze podle prof. Mathesia »měřit jen tím, jak (jazyk) svému účelu vyhovuje«; je to »nástroj a jeho hodnota je jako u každého nástroje úměrná míře, v níž se osvědčuje při plnění svého úkolu«. Ale tento názor na jazyk není přijímán obecně, neboť je zřejmě jednostranný a poměr člověka k mateřskému jazyku je jím charakterisován neúplně. Schází v něm to, co vyjádřil *K. Čapek* v své Chvále řeči české (roku 1923 v LN., nyní v knize Marsyas čili na okraj literatury, 1931, str. 256 n.), že jazyk je »jediný authentický projev duše národa«, ba »sama duše a kultura národa«. Také to je funkce jazyka, a to funkce primární, a také jí musí jazyk vyhovovat. Proto je náš poměr k jazyku mnohem složitější, mnohem niternější a mravně závaznější než na př. poměr dělníka k nástroji jeho práce, a proto také Mathesiovo úzké vymezení hodnoty jazyka neuspokojuje. Mateřský jazyk je hodnota příliš složitá a příliš těžko zvažitelná, aby na ni postačilo prosté závaží funkční.

Ale v Mathesiových výkladech o poměru jazykové vytříbenosti a jazykové správnosti je opominuta ještě jedna důležitá věc. Když už se mluví o jazyku jako nástroji, nemělo by se zapomínat, že nevyhnutelnou podmínkou díla je pracovník, který nástroje užívá. Není přece jedno, pracuje-li nástrojem člověk dokonale poučený a obratný, či neznalec a nemotora. I dokonalý nástroj se může dokonale uplatnit jen v rukou dokonalého pracovníka. Lze tedy vůbec mluviti o vytříbenosti nástroje tak bez výhrad, jako to činí profesor

Mathesius v svých výkladech o jazyce? Vytříbenost je vlastnost, kterou si uvědomujeme teprve na hotovém díle, a je to tedy vlastnost individuální, rostoucí především z úsilí a dovednosti pracovníka, a až na druhém místě z dokonalosti nástroje. Prof. Mathesius sice poznamenává, že kultivovaný jazyk »nekříží úmysly *toho, kdo ho dovede užívat,* falešnými asociacemi« atd. a že vytříbenost jazyka je »něco, co lze poznat jen z jeho praktického užívání«, ale v svém výkladu o poměru jazykové správnosti a vytříbenosti tohoto základního poznatku vůbec nedbá. Proto zůstává jeho představa »jazykové vytříbenosti« pouhým schematem a její praktický význam je zmenšován ještě tím, že je příliš mlhavá; nikde aspoň, a to je velmi příznačné, není podána přesná a určitá definice toho, co je jazyková vytříbenost. Je to snad jakási schopnost jazyka sloužiti všem vyjadřovacím potřebám, či úhrn vyjadřovacích možností, které jazyk poskytuje mluvčímu? Ale tak nebo onak, už pouhá skutečnost, že ji můžeme vnímat teprve na individuálním projevu slovesném, ukazuje, že vytříbenost je zásluhou spíše autora projevu než jazyka samého. Proto také nikterak nelze měřiti nebo srovnávati vyjadřovací možnosti jazyka, neboť nikde a nikdy se neprojevují v celé své úplnosti; jsou prostě nevyčerpatelné, nezměřitelné. Srovnávati jednotlivé jazyky podle jejich vytříbenosti, jak to činí prof. Mathesius (na str. 16), i teoreticky lze jen potud, pokud konfrontace se střízlivou skutečností neusvědčí takovéto srovnání z praktické nemožnosti; dnešní stav jazykového badání k němu dosud nepodává ani nejmenších předpokladů, a kdož ví, podá-li je linguistika kdy vůbec.[2]) Lze říci jen tolik, že možnosti jazyka jsou neobsáhlé

---

[2]) Srov. k tomu výrok J. Zubatého v NŘ. 14, 1930, 66 n: »Bohatost jazyka se neměří počtem slov, již proto ne, že není jazyka, v kterém by všecka slova byla sebrána a mohla tedy býti počítána. — Bohatost jazyka se nedá určovati ani tím, dovede-li zvláštními slovy vystihnouti větší či menší počet významových odstínů. — Jsou mezi národy rozdíly v bohatosti a hojnosti pojmů a představ, které vyjadřují svými slovy; to jsou ovšem rozdíly, které se také velmi nesnadně dají měřiti, ale i ty rozdíly by asi mizely, kdybychom po té stránce měřili národy stojící na stejném stupni osvětového vývoje a v stejných životních okolnostech. A každý národ se už stará sám, aby dovedl svým jazykem tak nebo onak vystihovati všecky pojmy a představy svého myšlenkového světa.« — Obšírný výklad o ilusornosti víry ve všestranné objektivní zdokonalování jazyka v tom smyslu, v jakém se o něm mluví v této publikaci, a zároveň také o nemožnosti, srovnávat jazyky po stránce jejich dokonalosti, vykládá velmi obšírně vůdce ženevské školy jazykovědné Ch. Bally v knize Le langage et la vie (Paris 1926) 57 n.

a v kterékoli době schopné dalšího rozmnožování a prohlubování a že vždycky podávají k tomu, čeho mluvčí potřebuje, tolik, kolik mluvčí sám zná a dovede užít, o nic méně a o nic víc. *K. Čapek* říká (Marsyas 259): »Chtěl bych umět napsat vše, co dovedeš (mateřská řeči) vyjádřit; chtěl bych užít aspoň jedinkrát všech krásných, určitých, živoucích slov, která jsou v tobě. Nikdy jsi mi neselhala; jen já jsem selhával, nenacházeje ve své tvrdé hlavě dosti vědomí, dosti povzletu, dosti poznání, abych to vše přesně vyjádřil. Musel bych žít sterým životem, abych tě plně poznal; doposud nikdo neshlédl vše, co jsi; ještě jsi před námi, tajemná, překypující a plná dalekých výhledů, budoucí vědomí národa, který vzestupuje.«[3]) Tento projev spisovatele vystihuje skutečné poměry mnohem přesněji a věcněji než úvaha vědce o jazykové vytříbenosti, úvaha, v níž se mluví jen o povinnostech jazyka k mluvčímu, ale nikoli o úloze mluvčího a o jeho povinnostech k jazyku.

Abychom mohli už opustit nejistou půdu tohoto jazykového hodnocení, shrnujeme: Jazyková vytříbenost je něco, co lze poznat jen z praktického užívání jazyka. Podíl, který v ní má autor individuálního slovesného projevu, lze určit, ale nelze určit podíl, který v ní má jazyk sám, neboť jeho možnosti nemůžeme dosavadními lidskými prostředky prakticky vůbec

[3]) Po celých věcích tu K. Čapek vyjadřuje touž zkušenost, kterou se svým mateřským jazykem zažil už M. Luther: »Ich meinte auch, ich wäre gelehrt, und weiß mich auch gelehrter, denn aller hohen Schulen Sophisten von Gottes Gnaden; aber nun sehe ich, daß ich auch noch nicht meine angeborene deutsche Sprache kann.« (Citováno podle E. Engla, Deutche Stilkunst 1914, 12.) — Hlavní myšlenku Čapkovu vystihuje i velký linguista francouzský J. Vendryes v knize Le Langage (Paris 1921) 406: »Bylo by směšné chtít dokazovat, že jazyk, jehož užil Homér, Platon nebo Archimedes, je horší nebo lepší než jazyk Shakespearův, Newtonův nebo Darwinův. Všichni vyjádřili dokonale, co chtěli říci, třebas prostředky různými. A zásluha jedněch i druhých je stejná, protože uměli najíti každý v svém jazyce výraz, který by byl adekvátní k jejich myšlence. Vskutku nikdy žádný jazyk nevypověděl službu tomu, kdo měl nějakou myšlenku a chtěl ji vyjádřit. Nedejte nic na autory neobratné, kteří svalují slabosti svých děl na jazyk; obyčejně chyba vězí v nich samých. Je zřejmé, že je to pro spisovatele vzácné štěstí, když nalézá tradici, které může následovati, když užívá jazyka již vybroušeného, ustrojeného dlouhou řadou spisovatelů. Ale tu jde jen o stupeň nesnadnosti. Descartes praví v své Rozpravě o metodě: „Ti, kdož mají nejpronikavější soudnost a nejlépe promýšlejí své myšlenky, aby je učinili jasnými a srozumitelnými, mohou vždy nejlépe přesvědčiti o tom, co předkládají, i kdyby mluvili třebas jen dolnobretonským nářečím."«

měřit. Autor je ve snaze o co možná nejvyšší stupeň jazykové vytříbenosti omezován toliko měrou svých jazykových znalostí a své dovednosti; Jugmann na př. dovedl užít jazyka ještě vůbec nevypěstěného ke kongeniálnímu přetlumočení jazykově vytříbené Ataly Chateaubriandovy a Ztraceného ráje Miltonova. Je tedy jazyková vytříbenost vlastnost individuálních projevů slovesných a věc lidí, nikoli vlastnost a věc jazyka v jeho úhrnu.

Proto výklad prof. Mathesia o poměru mezi jazykovou vytříbeností a jazykovou správností není nikterak nepochybný. Podle tohoto výkladu je problém jazykové správnosti podřaděn širšímu pojmu jazykové vytříbenosti. To není možné už z toho důvodu, že jazyková vytříbenost je jev individuální, týkající se jednotlivých slovesných projevů, tedy stylu (podle rozlišování Ch. Ballyho, Traité 1, § 21 b), kdežto jazyková správnost je jev kolektivní, postulát s obecnou závazností;[4]) jejich kompetence je tedy naprosto různá. Je-li mezi nimi poměr závislosti, je zcela opačný, než jak soudí prof. Mathesius: jazyková vytříbenost závisí na jazykové správnosti. K tomu ostatně ukazuje i výrok Mathesiův, že jazyková správnost je požadavek jazykové vytříbenosti (str. 18), t. j. jazyková vytříbenost jazykové správnosti potřebuje. Že jazykové chyby skutečně ruší v každém slovesném projevu a že překážejí zamýšlenému účinu, to není třeba teprve dokládat.

A tak sám základ, na kterém prof. Mathesius staví, není dost jistý a vzbuzuje silné pochybnosti o své oprávněnosti. Ale je třeba opravit i jiné nesprávnosti. Prof. Mathesius brojí proti idei h i s t o r i c k é č i s t o t y j a z y k a ; nevytýká sice výslovně, koho má při své kritice na mysli (mluví jen o »těch, kdo toto pojetí zastávají«), avšak ze situace samé je vidět, že míří na dnešní Naši řeč. Potom ovšem je jeho kritika zbytečná, neboť takové historické čistoty jazyka, jak ji charakterisuje prof. Mathesius, se NŘ. nikdy nezastávala. Nikdy neučila, že *jenom to* má »v dnešní spisovné češtině nepochybnou oprávněnost, co bylo v jazyku již před počátkem sedmnáctého století, a to . . . jen v té podobě a v té funkci, jaká byla běžná v starším jazyku«. Soudí-li tak prof. Mathesius, propadl nějakému omylu anebo vlivu nesprávných informací. Nikoli *jen* to, co bylo před počátkem

[4]) To uznává i dr. Jakobson, když říká (na str. 88, pozn. 5): »Pokud norma platí, má býti důsledně zachována.«

sedmnáctého století ve spisovné češtině, ale *především* to, co v ní bylo tehdy *a je v ní dosud*, pokládáme za správné a priori. Takto chápaná historická čistota není přece nic libovolného; je naopak svrchovaně nutné udržovat ji, chceme-li vůbec mít i v svém vlastním jazyce onu tradici, jež je podle prof. Mathesia údělem jen »šťastnějších národů«. Tím se nikterak nepopírá nutnost vývoje v jazyce; jenom se žádá, aby toto tradiční jádro jazyka bylo základem, na němž se z rozličných příčin jazykové změny uskutečňují,[5]) aby se jediná možnost jazykového vývoje neviděla v mechanickém napodobování němčiny, vyplývajícím právě u nás nejčastěji z neznalosti výrazových prostředků vlastního jazyka.[6]) Jak jinak by se mohla ona jazyková tradice udržet?

Budeme mít ještě častěji příležitost ukázat, že se v této knížce výklady Naší řeči nepředvádějí věrně. Ale ani jazyková fakta se tu nevykládají vždycky správně, jak ukazují také příklady *švižný, jediné* a *dada,* kterými prof. Mathesius dokládá své tvrzení o historické čistotě[7]) a o nichž říká, že z nich prý »zrovna čiší zatuchlá knižnost«.[8])

Požadavku historické čistoty tak, jak jej vykládá Mathesius, tedy u nás není, a úsilí vynaložené na jeho odsouzení je zbytečné. Také obšírný důkaz, že »historická čistota jazyka nemá sama o sobě co činiti s jeho vytříbeností«, je zbytečný,

---

[5]) Dobří spisovatelé jsou si vědomi, že takový základ je nutný. V poslední době zvláště jasně to řekl St. K. Neumann v Přítomnosti IX, 1932, 732 (»Myslím, že svědomitý spisovatel s vytříbeným citem jazykovým, octne-li se na vahách nebo půjde-li mu o novotvar nebo deformaci, přezkouší vždy své úsilí konfrontací s jazykem historickým a s nezkaženou mluvou lidovou, která mu dá jistě lepší odpověď, než mu může dáti průměrná spisovná norma z doby jazykové inflace.«) a K. Čapek v LN. 4. XII. 1932: »(Tvořící spisovatel) potřebuje vyrůstat z mateční půdy nebo stavět svou stylovou architekturu na pevných základech. — — — Ty nám nedá běžný usus.«

[6]) Srov. k tomu citovaný už článek St. K. Neumanna v Přítomnosti IX, 1932, str. 731 n.

[7]) Slovo *švižný* bylo zavedeno do spisovné češtiny teprve v nové době (srov. Jungmannův slovník s. v.); Ertl v NŘ. 6, 1922, 55 výslovně poukázal na jeho souvislost s val. švihlý, slc. švižný. Tvar *jediné,* jehož kontinuita až do dnešní doby je evidentní (čteme jej i v této knize PLK., viz na př. str. 87 a j.), se od tvaru *jedině* liší právě svou stránkou funkční. Přechodník *dada* je řídký proto, že budoucích přechodníků vůbec málo užíváme; tvar *daje* není o nic životnější. NŘ. tvaru *dada* nikdy nehájila, v Gebauerově-Ertlově Mluvnici 1, 1926, 266 je tvar *daje* uveden už jako normální.

[8]) Ostatně i »zatuchlá knižnost« výrazu může být někdy úmyslná, a tedy právě s funkčního stanoviska nelze vymítat z jazyka nějaký výraz jen proto, že je »zatuchlý«.

a to už proto, že opak toho nikdo netvrdí. Nic pro dnešní češtinu neplyne ze srovnání s angličtinou a francouzštinou (str. 16). Poukazem na to, že oba tyto jazyky vznikly smíšením a splynutím prvků z jazyků různých a že přes to jsou »velmi vytříbené«,[9]) se nemůže přece dokazovat neškodlivost germanismů v dnešní češtině. Okolnosti provázející jazykový vývoj jsou v obou těchto případech tak rozdílné, že nemůže býti řeči o nějaké obdobě.[10]) To srovnání by mohlo mít váhu jenom tenkrát, kdyby se ukázalo, že *dnešní* angličtina a *dnešní* francouzština se nebrání cizím vlivům, a přes to že to jsou jazyky »vytříbené«. Takový důkaz je však nemožný.

Středem Mathesiovy úvahy je problém stability v jazyce. Uznává se, že ani kultivovaný jazyk nemůže být bez jistého řádu. Ale idea řádu zahrnuje vždy nějaký souborný celek, vzbuzuje představu stálosti a trvalosti, nikoli však ztuhlosti a nehybnosti. Odtud Mathesiovi vychází pro kulturu jazyka požadavek p r u ž n é s t a b i l i t y. Jemu musí také vyhovovat kodifikovaná norma jazyková; musí být dostatečně ustálená, ale také pružná. To je zajisté pravda, ale nikoli nová. I v úředních Pravidlech, Mathesiem tak kaceřovaných, i v dosavadních mluvnicích se najdou doklady, že se spisovný usus nepoutal vždy svěrací kazajkou, nýbrž že se v mnohých případech ponechávala pisateli možnost voliti mezi tvarem starším a novotvarem (srov. na př. na jediné stránce hesla *hráti, hřáti, hráze, hřeben, hříběcí, hřmíti, hrneček, hromnice, hrouda, hrtan, Hugo, Hus, huť, hýbati).* Co bychom byli čekali od prof. Mathesia, je přesné vymezení vzájemného poměru těch dvou požadavků: stability a pružnosti, a toho bohužel nepodal. Je dokonce pojem pružnosti u něho v této spojitosti tak neurčitý, že ani nevíme, myslil-li tím možnost výběru na př. ze dvou běžných útvarů (na př. *heroický — herojský),* jak jsme už výše se domnívali, či snad možnost individuálních zvláštností a odchylek ve způsobu vyjadřovacím. Ani v prvním ani v druhém případě ovšem nepřináší nic nového, neboť proti *potřebným* neologismům, ba ani proti *nutným* germanismům se u nás nikdo nestaví.

---

9) Užíváme toho termínu v uvozovkách ve smyslu Mathesiově; sami bychom spíše řekli, že oběma těmi jazyky lze se vytříbeně vyjadřovat, ale to není jenom jejich výsada.

10) Že postavení češtiny je i jinak »trochu jiné«, než bylo u velkých jazyků kulturních v době jejich tříbení, uznává i prof. Mathesius (na str. 25 n.).

Všichni uznáváme tuto věc za samozřejmou, ale o to jde, kam až sahají hranice této pružnosti, kdy se pružnost stává rozkolísaností a tedy vadou, překážkou stabilisace. Zde měl Mathesius nasadit rádlo a najít kriterium; to by bylo užitečné novum, ale prosté konstatování jevu bez přesného vymezení nepomůže. Že se v praxi leckdy v této věci chybovalo, je pravda, ale těžko za dnešního stavu vědy nechybovat; uvidíme na příkladech, že rady prof. Mathesia nejsou o nic lepší než způsoby dosavadní. (Příště dále.)

Věra Vášová: Brus a ženy.

My, ženy, absolvovaly jsme za trvání naší republiky mnoho oficiálních i neoficiálních přednášek a článků s thematy více méně šablonovitě provedenými, jejichž název byl vždycky: »Žena a —«. Tak se ani nedivíme, že nacházíme v Rozpravách Aventina stať p. dr. Eisnera s názvem *Brus a žena.* Musilo konečně na nás také dojít při té věci, a protože se říká o nás, že máme vůbec mnoho řečí, máme asi také v řeči nějakou praxi, a proč bychom měly mlčet zrovna, když je řeč o řeči? Zvláště byly-li jsme k slovu p. Eisnerem ne-li přímo vyzvány, tedy aspoň vyprovokovány.

Pan dr. P. Eisner napsal svůj článek v Rozpravách Aventina především ad informandum veřejnosti. Má prý v práci několik překladů do češtiny, a ať se nikdo nediví, že ženy v těch knihách budou mluvit, jak jim zobák narosť, neboli »senkrecht proti Pravidlům«.

Krásně řečeno. A co více, velmi užitečně a zajímavě pro nás ženy, i když nepřekládáme do češtiny, ani nevystupujeme v knihách jako osoby románu. Málokdo z mužů má totiž tolik co činiti s řečí, a to s živou řečí, jako my. A problém náš není ani tolik v tom, jak máme psát, ale spíše v tom, jak máme mluvit, — protože tak jako my budou mluvit naše děti, naše mládež, pozdější mužové a ženy. A naroste-li jim jednou ten zobák křivě, bude jim vždy nevolno v blízkosti jakýchkoliv rovnajících pravidel, ať mluvnických či společenských nebo slavnostně stylisačních.

Pan Eisner má pravdu, že vzdělaný Angličan, Němec, Francouz mluví jazykem spisovným. A protože vzdělaný Čech si zvykl mluviti jazykem pokleslým, přijal i intonaci hrubou a předměstskou, jak správně upozorňuje R. Weiner (v LN. 4. XI. 1932). A protože hrubě intonuje, provází také

svoji řeč mimovolně pohyby, jimž schází kázeň, ušlechtilost a gracie. Celkový dojem na cizince je pak dojem chování individua kulturně a společensky nižšího. V Anglii osoba mluvící slangem je ve vzdělané společnosti nemožná a nikdy není pokládána za rovnocennou, ať jsou její poměry majetkové jakékoli. Člověk nemůže jen tak bez lítosti konstatovat, že všichni vzdělaní národové mluví spisovně, jen Čech že snad dokonce musí užívati pokleslých tvarů a několika chudých metafor hantýrky, s nimiž má vystačiti na všechno. A protože na všechno s tím nevystačí, je okamžitě v nouzi, má-li se vyjádřiti o věcech složitějších. Nezvyk působí tu přímo ochromení mluvidel, zatím co se mysl honí po vhodném slově. Tak tomu bývá u řečníků (pokles řečnictví u nás), u studentů třeba pilných při zkouškách atd.

Pan Eisner přísně, s vyhrůžkami a posměchem přímo zakazuje nám mluvit správně. Příklady, které volí k znázornění té nesprávné a správné mluvy, jsou také charakteristické. Ta žena, která »nemá iluse«, která »potřebuje peníze« a o které si pan Eisner myslí »ty huso«, sotva se odváží mluviti správně, s tou je asi opravdu bledě a pan doktor si představuje její životní standard asi hodně nízko ve shodě s tak ubohou mluvou. Ale v své horlivosti o jazykovou nesprávnost zapomněl také na prostorový okruh své kompetence.

Co máme dělat my ostatní lidé, kteří žijeme daleko od zlaté Matičky s periferií Nuslí a Vršovic? Co by si počal pan Eisner s moravskou ženou, užívající správných genitivů? Co by řekl brněnským dělníkům, kopajícím příkop pro plynové potrubí a při tom hovořícím tak krásně, že se člověku zdá, že v té jílovité hlíně teče potok čisté řeči národní? Jak by se na to díval, když služebné děvče říká »ano«, jak se naučilo doma na dědině, a jeho milostpaní »jo«? Komu tady narostl zobák křivě?

U nás žen je opravdu důležitou otázkou, jak mluviti. Učíme děti, které ještě ani chodit neumějí. Žvatláme s nimi, pomáháme jim vytvářeti první zvuky řeči. Pak s nimi chodíme na procházky a odpovídáme na jejich nesčetné dotazy. Později s nimi opakujeme úkoly a ještě později snažíme se s nimi řešiti problémy, které je trápí a které často přesahují naši vlastní školskou učenost. Jaký je náš nástroj, jaký jazyk, kterým to vše činíme?

Moravská matka, ať inteligentní či lidová, nebude to činiti hantýrkou. Dialekt, nářečí, je něco jiného než obcovací řeč,

jakou má na mysli dr. Eisner. Dialekt má své přesné zákony a souvisí s řečí spisovnou čistotou svých vazeb a tvarů, obohacuje ji poetičností a původností svých metafor. Matky z vrstev inteligentních, ujišťuji pana Eisnera, mluví u nás se svými dětmi spisovně, i když někdy užijí tvarů dialektických, protože nemají ke spisovné češtině tak daleko jako ty ženy, jež on tak velebí pro přirozenost jejich mluvy. Každému je totiž přirozeno něco jiného.

Na té přirozenosti opravdu záleží, i když je to přirozenost výchovou nebo vývojem zušlechtěná, jinými slovy: záleží *na pravdivosti* naší řeči. Je pravdivé, mluví-li inteligentní člověk pepicky, tedy jako někdo, kým není? Je pravdivé, mluví-li náš student nářečím »plotny«, říká-li prachél, facha, bomzovat atd.?

Bohužel, these o nezmylitelném pudu mládeže je ještě nebezpečnější než dogma o neomylnosti papežské. Je vždycky dosti těch, kteří mládež mýlí a za nimiž ona jde, právě proto, že *každý* pud lze zmýliti a zavésti. Pud je něco neskonale jemného a citlivě reagujícího, není to železový beton. Jinak by si byl mohl Komenský ušetřiti svých snah *o mládeže lepší vedení,* vytrysklých z takové lásky k ní a k národu.

Jak tedy mluviti? Vezměme konkretní příklad: Já žiji v Brně, ale s Líšňačkami hovořím jen někdy žertem jejich nářečím (podle p. Eisnera: úchylka vědomá, záměrná — snad mi spíše sleví). Narodila jsem se v Praze, ale nikdy jsem nebydlila na Žižkově. Mimo to říkati *dobrej, hezkej, voko* se tady na Moravě jaksi příliš odráží. A já zde žiji již velmi dlouho. Dovedu pěkně mluvit studentskou hantýrkou, a moje děti se mi smějí, a mají pravdu — já nejsem student. Proto jsem toho nechala. Ale jak mám tady mluvit? Prostě *pravdivě,* jako ten, kým jsem. Mým obcovacím jazykem je jazyk spisovný, i když ne vždy dokonalý. Ti, kdo nám radí, abychom stav úpadkový přijali za normu, radí nám špatně.

Co se pak týče toho, že se v řeči přímé v dramatu i v románu nebude mluviti nikdy podle pravidel, to je věc samozřejmá. Osoby budou mluviti podle své úrovně a podle prostředí, z něhož je autor vzal. Tak je tomu ve všech literaturách světových. Ale to neznamená, že tak mluvíme a máme mluviti všichni. Každému nám zobák narostl jinak, a některým z nás Pražanů se dokonce ještě i v pozdějším věku narovnal.

POSUDKY A ZPRÁVY.

Elektrotechnický slovník. Vydal *Elektrotechnický svaz československý* v Praze. ČSN.-ESČ. 94. V září 1932, 370 stran norm. A5. Za 60 Kč (pro členy ESČ.).

Tento nový slovník odborný je dílo dlouholeté práce, k níž se spojili znalci elektrotechnického oboru se znalci jazyka. ESČ. se snažil vytvořiti dílo po všech stránkách dokonalé, přes to však pokládá toto vydání toliko za počátek slovníkové práce a vyzývá všechny lidi dobré vůle, aby mu podávali návrhy na opravy a doplňky pro vydání příští. Slovník obsahuje asi 2000 názvů; nevyčerpává tedy celý obor elektrotechnický, ale naléhavá potřeba praxe si vyžádala, aby se s vydáním nečekalo až na úplné sebrání materiálu, neboť to je práce ještě na celá léta (podobný slovník anglický má také jen asi 1900 pojmů, polský 1000, francouzský 500). Účel tohoto díla není toliko podat sbírku materiálu, nýbrž má platnost normativní, a proto je Československá společnost normalisační prohlásila za československou normu. Domníváme se, že se zavděčíme svým čtenářům, když jim o tomto vzorném díle podáme zprávu, hlavně ovšem o jeho stránce jazykové.

Základem práce byl anglický elektrotechnický slovník, vydaný v Londýně r. 1926. Tak zajistil ESČ. spojitost českého slovníku se snahami mezinárodní elektrotechnické komise (IEC.), která už několik let pracuje o slovníku mezinárodním rovněž na základě uvedeného slovníku anglického. Vedle norem ESČ. obsahuje Elektrotechnický slovník i výsledky práce rozličných komisí ESČ., jichž se účastnili jednak příslušné úřady a instituce svými zástupci (ministerstvo nár. obrany, obchodu, pošt a telegrafů, školství a nár. osvěty, veřejných prací, Elektr. podniky hl. města Prahy, Čs. radioklub), jednak odborníci vědečtí i praktičtí. Látka je rozvržena podle odborů a podána je tak, že k termínu českému je připojen termín polský, anglický, francouzský a německý. Pod čarou jsou hojné vysvětlivky a podle potřeby se text doplňuje i obrázky. Úplné abecední seznamy všech českých i cizích termínů usnadňují hledání. Na závěrek je otištěn klasický článek V. Ertla České názvosloví elektrotechnické, uveřejněný původně v Elektrotechnickém obzoru 15, 1926, 829—833 jako »odpověď filologa« na několik článků elektrotechnických odborníků. Názvy polské, anglické, francouzské a německé, které jsou do slovníku pojaty, nemůže ESČ. arci pokládat za součást své normy, přes to však i jim byla vě-

nována velká péče a byly prohlédnuty odborníky příslušných jazyků. Celý slovník posoudil a opravil jazykový znalec ESČ. dr. B. Havránek, profesor Masarykovy university v Brně. Máme tedy před sebou dílo opravdu kritické, věcně i formálně dokonalé; ba i vnější úpravu třeba zvláště pochválit, neboť k úhlednému normalisovanému formátu se druží i praktické rozdělení a krásný tisk.

Jeden z hlavních odborných spolupracovníků Elektrotechnického slovníku, prof. české techniky v Brně ing. V. List, napsal v »Elektrotechnickém obzoru« 21, 1932, 747 n. několik poznámek k tomuto slovníku, poučných zejména tím, že upozorňují na jazykové novoty a úpravy, které nová norma zavádí a které by jinak ušly těm, kdož nejsou s dosavadní elektrotechnickou terminologií obeznámeni. Tak byla cizí slovesa na *-isovati* zjednodušena tím, že se vynechala cizí část přípony, na př. *magnetovati, synchronovati, magnetující cívka* a pod.; některé útvary s *-is-* ovšem zůstaly, zvláště přejatá substantiva s příponou *-isace*, na př. *magnetisace, polarisace, elektrisace* a j., a také na př. sloveso *polarisovati* ve spojení *polarisované relé* (srov. s tím polské názvy *namagnesovać, magnesowanie, synchronizować, polaryzacja, elektryfikacja, polaryzowany przekaźnik* atd.). Stejně nebylo možno do všech důsledků provést rozlišení jmen vlastností od označení zjevu, činnosti nebo měrné hodnoty příponou *-nost* (na př. *indukčnost-indukce,* srov. pol. *indukcyjność-indukcja),* neboť v některých případech se proti této snaze stavěl zvyk už příliš silný (na př. při slově *účinnost,* pol. *sprawność,* které znamená »poměr výkonu k příkonu«, něm. *Wirkungsgrad, Nutzeffekt).* Nový je název isolační hmoty *isolant* (dielektrikum; starší názvy *isolátor, isolace* se opouštějí); utvořen byl patrně podle francouzského termínu *isolant* (pol. *materjal izolacyjny,* něm. *Isolierstoff).* Podle polského vzoru se zavádějí nová slova *bočník* a *odporník;* slovem *bočník* (pol. *bocznik)* se má nahradit název *šunt,* který má v jazyce neodborném význam pohrdavý, a *odporník* (pol. *opornik)* vedle výrazu *reostat* má rozlišovati vlastnost nebo část (»odpor«) a celý přístroj. Pro anglický termín *fading* je nalezen dobrý překlad *chabnutí* (pol. *zanikanie,* franc. *évanouissement).* Nově byly utvořeny názvy *vůdčí kontrolér* a *mnohonásobný kontrolér* (pol. *nastawnik sterowniczy, n. wielokrotny,* angl. *master controller* n. *pilot-controller,* franc. *contrôleur pilote, c. à commande multiple,* něm. *Meisterkontroller, Vielfachkontroller* atd.). Do normy se zavádí také

do nedávna odmítaný výraz *uzemnění* (nikoli u z e m ě n í, srov. NŘ. 16, 1932, 191 n.) a s ním zároveň sloveso *uzemniti* (pol. *uziemienie* je též utvořeno podle něm. *Erdung;* angl. *earth, earthing* n. *ground, grounding,* franc. *mise à la terre);* vedle něho se však ponechává jakožto termín odborný i perifráze *spojení se zemí.* Něm. termín *Erdleiter* n. *Erdungsdraht* (angl. *earth wire, ground wire)* se překládá *zemní vodič* (pol. *przewód uziemiający;* franc. název je nejdelší: *fil* n. *conducteur de mise à la terre).*

Ze slov nově zaváděných anebo upravovaných uvádí prof. List ještě výrazy *pronikání* nebo *prosakování,* kterými se označuje ucházení proudu isolací; dosavadní název *svod* nebyl dost určitý a snadno sváděl k omylu, neboť se jím jinde nazývá vedení k zemi, srov. *hromosvod* a pod. (polský název zní *upływność,* angl. *leakage,* franc. *fuite;* něm. je nejdůkladnější: *Isolationsfehler).* Slovo *kontakt* má označovati jen předmět, na př. opalovací kontakt, dveřní kontakt a pod., kdežto stav se vyjadřuje slovem *dotyk,* na př. vrchní, postranní nebo spodní dotyk (tohoto rozlišování v jiných jazycích není). Napětí u trojfázového proudu se nazývá *napětí linky* nebo *napětí sdružené (pol. napięcie linjowe,* něm. *verkettete Spannung, Linienspannung),* místo výrazu *napětí fázové* se zavádí termín *napětí uzlové* n. *napětí k uzlu* (pol. *napięcie gwiazdowe).* Obtížné bylo najíti vhodné výrazy pro fáze elektrického výboje: *tichý výboj — korona — sršení — trsový výboj — proužkový výboj — přeskok.* Do této stupnice nebylo pojato slovo *záření,* neboť je lépe ponechati je na označování všeobecného zjevu fysikálního (záření tepelné, energetické, optické atd.). K srovnání uvádíme také stupnici polskou: *wyładowanie* (něm. *Entladung) ciche, w. świecące* n. *korona, w. snopiące, snop, w. smużyste* (něm. *Streifenentladung), przeskok.* Některé výrazy byly upraveny ve významové dvojice (protiklady), na př. *činný — jalový* (činné napětí — jalové napětí, pol. napięcie czynne, n. bierne), *předstih — dostih* (pol. wyprzedzenie — opóźnienie, něm. Voreilung — Nacheilung, franc. avance — retard, angl. lead — lag), *nadproud — podproud* (pol. nadmiarowy — niedomiarowy, něm. Überstrom — Unterstrom, franc. surintensité — sous-courant, atd.) *přepětí — podpětí* (pol. przepięciowy — opadowy n. zanikowy, něm. Überspannung — Unterspannung) atd.*) (Příště ostatek.)

---

*) Dvojice *nadproud ≠ podproud, přepětí ≠ podpětí* nepokládám za šťastné.

† PhDr. Jaroslav Dvořáček.

Podáváme svým čtenářům smutnou zprávu, že dne 1. ledna 1933 po krátké, těžké nemoci zemřel náš milý a horlivý spolupracovník dr. Jaroslav Dvořáček, profesor reálky v Brně. Byl upřímný a pevný obhájce jazykové čistoty a smrt ho zastihla uprostřed práce, jíž právě v poslední době cele věnoval tříbení českého jazyka. Zachováme ho vděčně v paměti.

Redakční rada Naší řeči.

Z kanceláře Slovníku jazyka českého. Od 1. ledna do 31. prosince 1932 došly tyto úkoly: 1. Spisy z r. 1782 (excerpoval dr. Al. *Získal*, prof. v Praze, lístků 6450). 2. Spisy z r. 1790 (exc. dr. Jan *Volný*, prof. v Praze, l. 5353). 3. Spisy z r. 1794 (exc. dr. Václav *Mostecký*, prof. v Jindř. Hradci, l. 10.356). 4. Spisy z r. 1810 (exc. Ph. Mg. Ant. *Jaroš*, lékárník v Kolíně, l. 2550). 5. Spisy z r. 1813 (exc. Vladimír *Sova*, prof. v Třebíči, l. 7320). 6. Spisy z r. 1823 (exc. dr. Jelena *Holečková* v Praze, l. 7567). 7. Krok II, 2—4 (exc. František *Pich*, řed. gymn. v. v. Praze, l. 7541). 8. Spisy botanické od 1846 do 1852 (exc. Přem. *Hájek*, prof. v Praze, l. 10.040). 9. Palacký, Dějiny III, 2 (exc. Leop. *Zubr*, prof. v Praze, l. 9825). 10. Lumír z r. 1852 (II. část; exc. Vilém *Haney*, prof. v Kralupech, l. 13.778). 11. Spisy z r. 1860 (exc. Vladimír *Drbal*, prof. v Brně, l. 5811). 12. Spisy Václ. Vlčka (exc. Frant. *Jirásko*, prof. v. v. v Turnově, l. 3106). 13. Spisy z r. 1869 (exc. Jan *Kolářík*, okr. inspektor ve Vsetíně, l. 15.510). 14. Spisy z r .1874 (exc. Jan *Pavlík*, prof. v. v. v Plzni, l. 9450). 15. Spisy Václ. Kosmáka (exc. Jos. *Starý*, řed. měšť. šk. v Hati, l. 12.500). 16. Spisy Ant. Rezka (exc. Jan *Honza*, prof. v. v. v Praze, l. 8918). 17. Spisy Arbesovy (exc. Jos. *Kavka*, prof. v Pardubicích, l. 9984). 18. Spisy Otokara Hostinského (exc. Ant. *Horák*, odb. učitel v Kojetíně, l. 812). 19. Spisy Gollovy, Pekařovy, Novotného, Šustovy, Urbánkovy a Nejedlého (exc. Frant. *Poledne*, prof. v Náchodě, l. 13.317). 20. Spisy Al. Jiráska (exc. Jar. *Svoboda*, asist. fin. řed. v Bratislavě, l. 7388). 21. Spisy G. Preissové (exc. Václav *Rejman*, ředitel v Železnici, l. 12.396). 22. Spisy Z. Wintra (exc. Ed. *Starý*, prof. v Praze, l. 4558). 23. Spisy Macharovy (exc. Kar. *Kašpárek*, prof. v. v. v Praze, l. 11.692). 24. Spisy F. X. Svobody (exc. Frant. *Maštera*, asist. dráhy v. v. v Třebíči, l. 12.572. 25. Spisy B. Knösla (exc. J. *Faustusová*,

prof. v Teplicích, l. 268). 26. Spisy G. Preissové (exc. Ferd. *Stocký*, tajemník Akad. domu v Praze, l. 1159). 27. Spisy J. Š. Baara (exc. Karel *Hnátnický*, prof. v Mor. Ostravě, l. 18.096). 28. Spisy Jar. Vrchlického (exc. Jos. *Soukup*, úředník zemského úřadu v Praze, l. 19.606). 29. Spisy Al. Mrštíka (exc. Václ. *Čapek*, řed. cukrovaru v. v. v Čelakovicích, l. 13.595). 30. Spisy Frant. Langra (exc. dr. Jos. *Hrůša*, prof. v Praze, l. 2294). 31. Spisy Jar. Durycha (exc. Přem. *Hájek*, prof. v Praze, l. 12.070). 32. Spisy Jana Vrby (exc. Vojt. *Hlaváčka*, učitel v Přerově, l. 14.961). 33. Al. Jirásek, Husitský král II. (exc. Ferd. *Stocký*, tajemník Akad. domu v Praze, l. 9072).

Úhrnem bylo od 1. ledna do 31. prosince 1932 odevzdáno 299.915 lístků.

Z NAŠICH ČASOPISŮ.

Článkem »*Naše řeč*« glosoval diskusi o spisovné češtině J. Kodíček v Českém slově 30. července 1932. Konstatuje, že spor hnul svědomím i těch spisovatelů, kteří »necítí potřebu, aby aspoň čas od času vyčistili si nástroj, jímž chtějí vzlétati do nesmrtelnosti. Kdyby šofér automobilu nechal svůj stroj zaneřáděný, jako mnozí spisovatelé dobrého jména hlavní nástroj svůj — ani by se nerozjel.« Úpadek jazyka není zaviněn jen nedostatkem jazykových vědomostí, nýbrž »neethickým vztahem píšících lidí k literární činnosti... Neúcta k jazyku jest i neúctou k duchu.« Vynikající vídeňský publicista Karel Kraus, jehož Kodíček nazývá geniem jazyka, předvídá z úpadku jazyka zpustošení světa. Svědomití autoři si diskusí uvědomili, že je třeba intensivní práce o myšlence a žhavého boje o výraz, aby se český jazyk »rozezvučel vnitřní melodií, rytmem i údernou silou. Pocit viny, provázející svědomitého spisovatele před konečným, jediným vyjádřením myšlenky a citu, je v češtině mnohem trvalejší než na př. ve francouzštině a zřídka se dochází pocitu osvobozujícího. Jak je pak sladký!« Jen tam, kde jest myšlenka dílem, jest i jazyk dílem. Jen mluva takového spisovatele jest jazykovou tvorbou. Kodíček tu chválí sloh filosofa Ladislava Klímy, ač se často vědomě uchyluje od mluvnických pravidel, chvílemi je vědomě latinský, francouzský, německý a někdy schválnostmi i provokuje. (NŘ. se některými Klímovými názory obírala v roč. 9, 1925, str. 22—24, referujíc o jeho článku Vředy na českém jazyce, vyšlém v Tribuně 29. XI. 1924.) Naproti tomu na příkladu Arnošta Procházky ukazuje Kodíček, že jeho jazyk, prý »celkem věcný a filologicky přesný«, je mrtvý, že tedy čistota jazyka není totéž jako pedantství. O povaze Procházkova jazyka také NŘ. podrobně psala v posudku jeho překladu Ghetta v mešitě (roč. 8, 1924, str. 10—21) a v polemice vzniklé po tomto referátě (v. tamtéž, str. 169—190). — Zaznamenáváme Kodíčkův projev jako svědectví ohlasu, jejž diskuse o kultuře spisovného jazyka vzbudila.

V Českém lidu, roč. 32 (1932), 117—124 píše V. Flajšhans v článku *»Konrádova přísloví«* o tom, jak se během let rozmnožovala naše znalost nejstarších českých přísloví. Obsažena jsou v lat. spise Konráda z Halberstadtu Tripartitum, napsaném v Praze ve XIV. stol. Polský jazykozpytec A. Brückner objevil 1893 tři taková přísloví, Flajšhans psal 1906 v časop. Archiv für slav. Philologie (284—292) již o 36 příslovích a nyní otiskuje znova všecka i s příslušným lat. kontextem. Je jich úhrnem 49 a jsou zajímavá jednak obsahem jako projevy lidové moudrosti, jednak jazykovou formou. Uvádíme odtud některé ukázky. Sobělibost stíhali naši předkové příslovími: *sobě žába rusa, sobě srna lysa, sobě vlk ostronos, sobě ježek kedeřav.* U Konráda se třikrát čte *sobě řit lovka* (: lat. omnes sibi malle melius esse quam alteri). Vtipný je i recept: *zaječieho skoku, mramorového olejě, zvonového zvuku (a k tomu komárového sádla) dobuda, budeš zdráv (nebude-li tebe nic boleti).* K lat. »divitiarum utilitas« je připisováno: *ťať řeč nespomuož, peniez lépe muož; ktož nemá peněz, ten húby jěz; bez peněz na trh, bez soli domóv.* Lat. »fallere fallentem de ratione potes« se glosuje českým *veť ného* nebo *čímž, týmž.* Hexametr »disce, puer, dum tempus habes, dum sufficit aetas« zavdal podnět k uvedení přísloví *jakž skrájěno a šito, tak muší zedráno býti.* Srov. dále *slibem blázni veseli; umrúc toho nebude:* lat. utere temporibus quorum nunc numere fretus. K textu »consonus esto lupis, cum quibus esse cupis« se připojuje jednou *s vlky vlcky výti,* po druhé *rovné k rovnému, zlá žena chudému.*

K původu slovanského názvu snachy. Příbuzenské názvy obecně indoevropské, jako jsou na př. ty, kterým v nové češtině odpovídají názvy *matka, syn, dcera, neteř* a j., jsou slova velmi starobylá a zpravidla co do kořene osamocená; proto je většinou velmi obtížné vyložiti, jak vznikly. Tím si také lze vysvětlovati značný počet a značnou rozmanitost pokusů o výklad některých z těchto útvarů. K pradávným názvům příbuzenským sporného původu náleží indoevropský název pro snachu, uchovaný na př. v řeckém slově *nyós,* v latinském *nurus,* v staroindickém *snušâ,* v německém *Schnur* (ve významu ‚snacha') a j. a ovšem i v slovanském *sn'cha* (srov. ruské *snochá,* polské [zdrobnělé] *sneszka,* srbocharvátské *snàha,* slovinské *snéha;* bulharské znění *snacha* je přejato ze srbštiny, a rovněž naše české *snacha* není přímým pokračováním praslov. *sn'cha,* nýbrž pochází z jižní slovanštiny). Jazykozpytci se dnes velkou většinou shodují v předpokladu, že společný pratvar těchto indoevr. názvů bylo o-kmenové substantivum ženského rodu **snusós.* Ale o původu tohoto zcela osamoceného prajazykového útvaru se názory badatelů rozcházejí. Někteří se snaží spojiti tento název rozličnými způsoby s indoevr. názvem pro syna a přisuzují mu tedy od původu význam asi ‚(žena) synova', ukazujíce na obdobné útvary z pozdějších dob, jako na př. nářeční něm. *Söhn(er)in* s týmž významem. Jiní zase předpokládají, že prajazykové **snusós* bylo

původně rodu mužského, že náleží k tomu indoevr. základu, který máme na př. v našem *snovati* nebo v lotyšském *snaujis* ,klička' atd., a že znamenalo původně ,(příbuzenský) svazek'; časem se prý pak toho slova začalo užívati v přeneseném významu o ženě, která přibyla do rodiny sňatkem jako choť synova. Proto se prý také jeho rod změnil v ženský, a později se v některých indoevr. jazycích tento o-kmenový název přiblížil i kmenovým suffixem k častějším kmenovým útvarům ženského rodu, totiž ke kmenům na -a (na př. staroind. *snušâ*, slovan. *sn'cha)* a ke kmenům na -u (lat. *nurus).* Na stinné stránky obou těchto výkladů ukázal nyní J. M. Kořínek v Listech filologických 59 (1932), str. 125—144 a 316. Pokusy o spojení indoevr. názvu pro snachu s indoevr. názvem pro syna se rozbíjejí hlavně o potíže, které při tomto pojetí působí sufixální část prajazykového **snusós*.[1]) Druhý výklad, vycházející z původního názvu činnosti s významem asi ,svazování (sňatkem)', je rovněž zcela nejistý, neboť není přímých paralel pro předpokládaný vývoj významu,[2]) a mimo to se výkladem tím vkládají do prajazykových dob poměry a názory příliš vyvinuté. Kořínek probírá mnoho rozmanitých indoevr. i neindoevr. názvů pro ženské bytosti svědčících o tom, že jedním z častých a prastarých způsobů tvoření těchto slov bylo pojmenovati ženu podle jejích funkcí sexuálních. Vyskytují se zejména také útvary od základů označujících ,kojení', na př. v slov. slově *děva*, lat. *femina*, řec. *thêlys* ,ženský' atd. je týž základ jako v slov. slově *dojiti*, lot. *dêt* ,ssáti' atd. Předpokládá proto — ve shodě s Loewenthalem ve Wörter und Sachen 10 (1927), str. 165 —, že pravěcí rodiče (a podle nich pak i ostatní členové velké rodiny) nazývali ženy svých synů, své snachy, podle jejich význačné funkce mateřské, podle kojení; péče o potomstvo byla zajisté mezi prvními starostmi představitelů velké rodiny, i byla v jejich očích snacha především živitelkou nejmenších přírůstků velké rodiny. Podle tohoto pojetí je v indoevr. slově **snusós* obsažen základ **sneu-* s významem ,býti vlhký, bobtnati vlhkem, vydávati vlhkost, šťávu, mléko a pod.', srov. staroind. *snâuti* ,vydává (z těla) něco tekutého, zvláště mateřské mléko', lat. *nutrix, nutrire.* Prajazykové **snusós* by původně bylo znamenalo ,bobtnání vlhkem, vytékání šťávy a pod.' a zejména také ,bobtnání ženských prsou mateřským mlékem', časem i ,mateřské mléko' a ,mateřský prs', pak i ,kojící ženu' a konečně ,snachu'. Předpoklad tohoto významového vývoje podpírá Kořínek paralelami z rozmanitých jazyků, zejména indoevropských. Domnívá se také, že se původní význam tohoto názvu uchoval dodnes v germánštině, a to v slovích, jako

---

[1]) Autor upozorňuje přes to na útvary obdobné německému *Söhnin* v slovanštině (na př. na lidové čes. *synová*, pol. *synowa, synówna, syneska*, bělorus. *synovaja*, slovin. *synôvlja* atd.) a v tocharštině.

[2]) Autor ukazuje, že vzdálené paralely uváděné pro tento vývoj poskytují oporu málo spolehlivou a že o část těchto paralel se badatelé opírají neprávem.

je švédské *snor* ‚sopel' z pragermánského **snuzā-*, v němž K. hledá totéž prajazykové **snusó-* předpokládaje, že v některých prajazykových nářečích, zejména v tom nářečí, z kterého se vyvinula germánština, si toto slovo udrželo vedle pozdějšího významu ‚kojící žena > snacha' ještě také původní význam ‚vlhkost, výtok a pod.'

DROBNOSTI.

DĚLENÍ SLABIK (ing. B. M.). Podle zásad určených v 13. kapitole Pravidel čes. pravopisu dělíme souhláskovou skupinu podle jejího původu, na př. pan-ský (pán-+-ský), hlás-ka (hlas-+-ka) atd. Nepoznáme-li, jak skupina souhlásková vznikla, přirážíme někdy celou skupinu souhláskovou k slabice následující, někdy ji dělíme. Podle toho není tedy vůbec možno dělit slovo *Helmholtzova* tak, že bychom příponu *-ova* oddělili od slabiky zvláštní, nýbrž musíme rozdělit *Helm-hol-tzo-va.*

LIDOVÁ RČENÍ. (Srov. NŘ. 16, 1932, 253 n.) Otiskujeme další část sbírky p. řídícího učitele Fr. Jirsáka z Dobřenic. Doklady jinak neoznačené jsou z Dobřenic. — Vrazil do šenkouny jako malej hrom. — To dítě je těžky jako řmíně (= hřmíně). — Drží slovo jako pes půst (Kratonohy). — To je asi prauda, jako že blecha kašle. — Bjéži jako s teplou bábou (= bábovkou). — Bjéži jako s terpentýnem. — Bjéži jako s keserem. — Bjéži, jako dyž mu p . . . l nasoli. — Bjéži, jako dyž mu u p . . . . e zapáli koudel. — Bjéži jako s teplým h . . . . m. — Utikám jak špinavy prádlo. — Co já se mu namluvim: »Hondo, měj rozum!« Ale to jako dyž dá hluchymu dobrytro. — Vona se do mně pustila, jako dyž vořechy z pytle sype. — Peněz jakoželez (jako babek; jako tříštěk; jako za dobrejch let; jako dyž se vo nich zdá). — Vykukuje jako žába ze salátu (Kratonohy). — Naše kůtě je jako mnik (mrštné, nedá se udržet, vysmekne se z ruky). — Měl barák jako bouda u hrachu, po došky, na spadnuti (Michnovka u Dobřenic). — To je jako dyž se z prázdnyho napije (na př. manželství bez lásky, falešné přátelství). — Von je — Pánbu mně netrestej — šerednej jako pes. — Velké boty jsou jako kachle, jako automobily. — Je zmrzlej jako roh, jako rohlik, jako roubik. — Cesta umrzlá jako cejn. — Jí jako zjednanej, jako nádenik, jako dyž páli, jako vlk, jako dyž paličkama tluče, jako nezaurenej, jako by štrnáct dní nejed. — Je najedenej jako cejcha. — Hubené dítě, kotě a p. je jako žížle, žejžle. — Je tam jako v drábouně, jako v čertírně; jako dyž votud čert vyleti (je tam nepořádek). — Je naloženej jak kysely zéli (je v špatné náladě). — Husa málo vykrmená je lehká jako pávek (Kratonohy). — Kouká jako pět voči z měkoty. — Je rozpálenej jako dvířka vod kamen; je rozpálenej jako provaz = ženil by se jako žavej. — Ty mně toho nastrkáš (zaplatíš), jako drátenik pradleně (Kratonohy). — To to dnes bliká jako za dušičky (lampa špatně svítí). — O bujném tmavozeleném žitě vypravoval starý rolník: Vono bylo zrouna černý

— jako vrána, a stýblo jako rákos (Pravy, r. 1912). — Já do něj vidím jako do hladovy kozy. — Přišel k tomu jako vůl do votýpky sena (na př. o tom, kdo se přiženil do pěkné živnosti) (Kratonohy, r. 1890). — Zustal jako Pilát, jako dyž do něj uhodí. — To máme dnes nádobí (t. po obědě) jako vo křtinách. — Tam bylo holek, že by s níma moh Labe zastavit. — Je prodluženej, že mu už nepatří ani šindel na střeše; je prodluženej na flastr. — O zbohatlém rolníku: Před válkou měl krávy, aby je zbíhal (zdvíhal), a koně, že by ho v pytli unes, a dnes —! — Byl tu ancvaj, jako na koni, jako po telegrafu, co by rukama pléc, co by řek »švec«, co by řek »jahelník«, v cuku letu, co by dup, co by pět napočital (= hned). — Mrknutím byl dóle, jen to fiklo! — Zaruchlal se do peřin, že mu ani hlavu nebylo vidět. — Slepice se dnes nažraly, až sou křivy. — Ten má víc v jednom prstě než tamten v celym těle. — To je lakomec, že by to po sobě sežral i s pacochama.

MLUVNICKÁ SHODA (ing. B. M.). Věta »Moudrost a zkušenost, již nasbíral ve světě« je správná; zájmeno vztažné se tu řídí jednotným *číslem* jmen, k nimž se vztahuje. Takovéto tvarové shodě říkáme shoda mluvnická. Avšak v češtině je možná i shoda podle smyslu, t. j. o čísle výrazu rozvíjecího nerozhoduje tvar výrazu řídícího, nýbrž jeho smysl. Tak na př. spojení »moudrost a zkušenost« se může brát za výraz se smyslem množným a tomuto pojetí se pak přizpůsobuje i zájmeno: moudrost a zkušenost, jež nasbíral ve světě. Obojí způsob je stejně oprávněn.

PŘÍJMENÍ JIRÁNI. Poslední slabika tohoto příjmení se často vyslovuje tvrdě, ale to je chyba. Tvar *Jiráni* je totiž vokativ jména *Jiráň*, tedy docela něco jiného než jména jako *Benoni, Manzoni* a pod. Jak pronikl vokativní tvar do nominativu, domyslíme si snadno. V řeči, zvláště v lidové, je velmi mnoho příležitostí, aby vokativ, na př.: František kázal nominativu. Tak při slovese *říkati* bývá vokativ, na př.: František kázal ptákům a vlkovi říkal bratře (Gebauer-Ertl 2, 1926, 194). V moravských nářečích odpověď na otázku »jak je ti?« (= jak se jmenuješ?) znívá: »Jane, Josefe, Marýno, Rozáro« (Gebauer, Hist. ml. III, 1, 24 a IV, 422). V takovýchto spojeních snad byl počátek oné záměny. I u jiných našich příjmení byl tvar nominativní vytlačen tvarem vokativním, na př. *Havle* (na Prachaticku), pravděpodobně i *Paule* (na Prachaticku) a *Jenne* (na Českobudějovicku). Také v jazycích jihoslovanských a v ruštině i ukrajinštině často vstupuje vokativ na místo nominativu; v srbocharvátštině je dnes jen nom. *Pavle* místo dřívějšího *Pavao*. Dokladem může být i německá podoba některých českých příjmení. Na německé reálce v Kašperských Horách bylo ve školním roce 1928/29 několik žáků jménem *Tutschku* (i *Tutschkau*). Ve smíšených Prachaticích označují Němci české děti tvarem vokativním: das ist Edo, Pepíku, Franto, Kadle, Máňo. I dospělé lidi tak nazývají, na př. Voseker Tomschi; jeden úsek lesa se jmenuje Lukschi-Maurer Wald. — Také příjmení *Jakši, Tomši* (Bavorov,

Protivín) jsou patrně vokativy původních příjmení *Jakeš, Tomeš,* ale pádová přípona je v nich zdloužena. Je to asi totéž emfatické dloužení jako v stč. *hospodiné* (Geb. III, I, 25). Příležitost k němu mohla být zvláště při volání na dálku a ustálení tvarů na *-í* snad podporovala i analogie jmen ze vzoru *Jiří.* Josef Beneš.

ÚDRŽBA. Toto slovo jsme čtli v jednom článku z nár. hospodářství před několika dny v Národní politice. Bylo ho užito ve významu *‚udržování'.* Slyšíce to slovo, maně vzpomeneme na podobná slova *výuka, výučba, líceň* a p., do kterých nás nutili staří brusiči. Prý slova *vyučování, líčení* nejsou dost česká. Dnes už dávno víme, že tento názor byl mylný, ale jeho důsledky ještě trvají, jak vidíme na slově *údržba.* Už to byl omyl, pronášeti klatbu nad slovesnými podst. jmény. V staročeských textech, a to i v těch, které jsou vzdáleny německého vlivu, čteme podst. jména slovesná velmi často, a právě ta doporučovaná podst. jména odvozená (ať už postverbalia, jako *nájezd, náskok, náskoka* a pod., či s konc. *-ba* a pod.) jsou tu mnohem řidší. V staré češtině je na př. velmi často doloženo slovo *čtenie,* ale slova *četba* Gebaurův slovník nezná. Rovněž slovo *držba* tu není. Vedle slova *trest* bylo v stč. běžné i slovo *trestánie;* vedle slova *otázka* říkalo se i *otázanie.* Slovo *otdych* je v stč. textech mnohem vzácnější než slovo *otedchnutie, otdechnutie.* Slovo *otklad* bylo hojné jen jako právnický termín, jinak se často říkalo *otkládanie, otloženie.* Ještě v Jungmannově slovníku nejsou uvedena slova *držba, výuka,* ba dokonce ani slovo *kresba* tam není.

Jsou tedy odvozená podstatná jména ve velmi mnohých případech o mnoho mladší než podstatná jména slovesná. Můžeme říci, že teprve moderní jazyk silně podporuje jejich užívání a mnohdy i vznik nových slov tohoto druhu. Ale na jedno se při tom nesmí zapomínat: že totiž nikdy nejsou úplnými synonymy s příslušnými podst. jmény slovesnými. Podst. jména slovesná si podržují totiž zpravidla pojetí dějovosti a mají i slovesný vid: *čtení, přečtení.* Podstatná jména odvozená ztrácejí schopnost vyjadřovat vidové zabarvení a mají sklon stávati se konkrety. Některá z nich jsou již čistá konkreta: *chodba, kresba, malba.* Mnohá z nich mohou mít i konkretní i abstraktní význam: *četba* (‚knihy ke čtení' i ‚čtení'), *stavba, hrozba, prosba, tvorba* a p. Proto nemohou označovat děj tak čistě jako podst. jména slovesná.

Jsou to tedy dva různé druhy slov. I když jsou si blízké, přece je nemůžeme zaměňovat. *Tvorba* je něco jiného než *tvoření, prosba* než *prošení.* Oba druhy jsou na svém místě stejně oprávněné a stejně dobré, ale nesmíme si plést jejich funkci. Jde-li o pojetí dějové, nebudeme se nutit do substantiv odvozených, když máme po ruce podst. jména slovesná. Nebudeme se tedy nutit do neobvyklého slova *údržba,* když můžeme pohodlněji a správněji užít slova *udržování.* B-a.

Odpovědný redaktor: prof. dr. Jiří Haller. — Tiskli Neuber, Pour a spol. v Praze I., Bílkova 17.